

**BALIKESİR VE ÇEVRESİNDEKİ YATIRLARI FONKSİYONLARI
AÇISINDAN BİR DEĞERLENDİRME**

Doç. Dr Ali DUYMAZ*

ÖZET

Türk kültüründe yatırlar etrafında gerçekleştirilen bazı uygulama ve inanışlar dikkati çekmektedir. Balıkesir yöresinde de dede, baba vs. adlarla anılan ziyaret yerleri vardır. Yöre halkının bu yatırlara gidip uygulamalarda bulunduğu görülmektedir. Bütün yatırlarda olduğu gibi Balıkesir yöresi yatırlarında da önemli fonksiyonlar vardır. Çoğu zaman genel tarzda olan bu fonksiyonlar, özel konularda da olabilmektedir.

İncelemede Balıkesir yöresinde bulunan 55 yatır üzerinde durulacaktır. Bu yatırların fonksiyonlarının yanı sıra, etraflarındaki uygulamalardan da bahsedilecektir. Uygulamalarda Şamanizm'den günümüze ulaşmış olan unsurlar hakkında tespitler yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Balıkesir, Yatır, Dede, Baba, Doğum, İnanış, Adak.

**AN ASSESSMENT OF "ENTOMBED SAINTS" WITH THEIR FUNCTIONS IN
BALIKESİR AND SURROUNDINGS**

ABSTRACT

Some religious performances done around the entombed saints in Turkish culture have gathered attention. In Balıkesir province, the entombed saints are visited under the name of "grandfather" or 'father". It is observed that the people from this province come and visit these entombed saints to perform their prayers. Like all other entombed saints, those around Balıkesir province have some essential features which have both special and general significances. Among them, birth, marriage, and curing diseases can be mentioned.

In this study, we will deal with fifty-five entombed saints found around Balıkesir province. Besides their functions, their religious performances will also be discussed. The performances coming from shamanism until our present time will be examined as well.

Key Words: Balıkesir, Entombed Saints, Grandfather, Father, Birth, Belief, Vow

Balıkesir Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

Ülkemizin her köşesinde olduğu gibi Balıkesir ve çevresinde de veliler, bilim ve devlet adamları gibi kişilerin kabirleri, çeşitli sebeplere bağlı olarak ziyaret edilmektedir. Balıkesir'de genellikle dede, bazı yerlerde ise baba adıyla anılan bu ziyaret yerleri etrafında birtakım uygulama ve inanışlar da teşekkül etmiştir.

Biz bu yazımızda Balıkesir şehir merkezi, ilçeleri ve köylerinde bulunan 55 yatır veya ziyaret yerini incelemeye çalışacağız. Bu yatırlar hakkında Halkevleri zamanından beri çeşitli yazı ve eserler kaleme alınmıştır. Bu açıdan Balıkesir şanlı illerimizden biridir. Bu konudaki sınırlı bir bibliyografya bildirimizin sonunda yer alacaktır. Buna ek olarak bizzat yaptığımız derlemeler de bildirinin konusuna dahil edilmiştir. Burada bir hususu da belirtmek istiyoruz. Derlemelerimiz sırasında pek çok yatırın eski kaynaklarda anlatıldığı şekilde bir uygulama ve inanış zenginliğinin kalmadığını gördük. Bu, yatırların etrafındaki inanış ve uygulamaların zamanla terk edildiğini göstermektedir.

İlk olarak yatırlarda medfun zatların kim oldukları meselesi üzerinde durmak istiyoruz. Balıkesir ve çevresindeki yatırlarda kimliğini tespit edebildiğimiz kadarıyla on velî, beş âlim, beş devlet adamı, beş şehit, bir saz şairi, bir destan kahramanı ve bir de eşkıya yatmaktadır. Bunlardan Battal Gazi'ye ait olduğu rivayet edilen ve Erdek'te bulunan Seyitgazi ya da diğer adıyla Dilek Tepesi yatır oldukça ilgi çekicidir. Böylece Battal Gazi'ye isnat edilen bir yatır da Erdek'te tespit edilmiş olmaktadır. Ayrıca bir saz şairi olduğu söylenen Âşık Osman Dede yatırın da ender rastlanan bir yatır olarak dikkati çekmektedir. İlim, din ve devlet adamlarının kabirlerinin ziyaret edilmesi çok rastlanan bir durumdur. Ancak bir saz şairi, bir meslek piri ve hatta bir eşkıya kabrinin ziyaret edilmesi Balıkesir ve çevresi yatırlarında ilgi çekici örnekler olarak göze çarpmaktadır. Fakat kimliği ne olursa olsun halk onların hepsini bir velî mertebesinde görmekte ve bu yüzden kabirlerini de kutsal saymaktadır.

Balıkesir ve çevresindeki yatırların fonksiyonlarını ise beş ana dalda toplamak mümkündür. Bunlardan ilki, yatırların genel anlamda, yani her türlü dert ve dilek için ziyaret edilmesidir. Genel gayeyle gidilen yatır sayısı Balıkesir'de 9, Edremit'te 14, Sındırgı'da 4, Erdek, Dursunbey, İvrindi, Kepsut ve Gönen'de ise birerdir. İkinci sırada ise

doğumla ilgili istekler gelmektedir. Hamile kadınların gidip suyunu içtikleri Söğütlü Dede ile sütü gelmeyen kadınların şifa aradığı Süt Dede'nin dışında çocuk sahibi olmak için gidilen sekiz yatır dikkati çekmektedir. Ülkemizde çocuk sahibi olmak için gidilen yatır sayısı diğer sebeplere oranla daha çoktur (Acıpayamlı, 14-22; Örnek 1981, 57). Ayrıca nişanlı kızların ya da yeni evli kadınların çocuk sahibi olup olamayacaklarını anlamak için gittikleri iki yatır da bir nevi geleceği öğrenme duygusu açısından ilgi çekmektedir.

Yatırların ziyaret sebeplerinden birisi de çocuklarla ilgili hususlardır. Çocukların okuması için gidilen Başçeşme Türbesi, çocuk hastalıkları için gidilen Üçpınaroglu Türbesi ve ilk hafızlığa başlayan çocukların götürüldüğü Hafız Dede gibi yatırlar bunların başında gelmektedir. Yurdun pek çok köşesinde benzerlerine rastladığımız Ayak Dedesi ise geç yürüyen çocukların tedavisi için ziyaret edilmektedir (Boratav, 156-157; Örnek 1981,69).

Genç kızlar ve erkekler kismet açma pratiği için de yatırlara giderler. Balıkesir ve çevresinde bu amaçla gidilen beş yatırın bir çok benzerini diğer yörelerimizde de görmekteyiz (Tan, 213-246; Örnek 1981, 77). Yeni gelinlerin geçimsiz olmaması için götürüldüğü Gelin Taşı ile oğlan evine gidecek gelinin ters çevrilmiş kazana bastırılarak ata bindirildiği yatır da önemlidir. Ters çevrilmiş kazana bastırarak gelin uğurlama Sivas'ta da görülmektedir (Örnek 1981,79).

Balıkesir ve çevresindeki yatırların bir kısmı da çeşitli hastalıkların tedavisi için ziyaret edilmektedir. Bu hastalıklar arasında ilk sırayı sıtma almaktadır. Bundan 40-50 yıl önce önemli bir hastalık olan sıtma, beş yatırın ziyaret sebebi olarak dikkati çekmektedir. Daha sonra ise baş ağrısı için gidilen Töm Dede ile kan çıbanı tedavisi için gidilen İlyas Dede yatırlarını görüyoruz.

Son olarak bazı yatırların ev, iş, otomobil gibi maddî çıkarlar için ziyaret edildiğini belirtelim. Bu gayeyle gidilen dört yatır vardır.

Yukanda saydığımız sebeplerle ziyaret edilen yatırların etrafında bir takım uygulama ve inanışlar da teşekkül etmiştir. Bu uygulamaların başında dinî uygulamalar gelmektedir. Meselâ adak adamak; mevlit, dua ve Kur'an okumak ya da namaz kılmak gibi. Balıkesir ve çevresindeki yatırlara genellikle mum, horoz, ciğer, seccade, ipekli

gömlek, telli boncuk gibi şeylerin adandığı dikkati çekmektedir. Yine mevlit okutmak, Yasin, ihlâs ve fatiha gibi sureler okumak, iki rekât namaz kılmak da diğer dinî uygulamaların başında gelmektedir. Bu uygulamalar da Balıkesir ve çevresindeki yatırların etrafında oluşan dinî inanışları yansıtmaktadır.

Yatırların etrafındaki uygulamalarda dikkati çeken önemli hususlardan biri de eski Türk inanışlarından izler taşıyan uygulamalardır. Dokuz yarıda tespit ettiğimiz yatıra bez, çaput ya da ip bağlama, Şamanizm'den günümüze intikal etmiş bir uygulama olarak yoğunluk kazanmaktadır (İnan, 207). Yine eski Türk inanışlarından su, ağaç, dağ ve taş kültürleriyle ilgili uygulamalar da görülmektedir. Bazen bu kültürlerin bir- kaçı bir arada uygulanmaktadır. Meselâ Edremit'teki Şıpsıp Dede yatırının yanındaki sudan alınan murat taşları ile dilek dilenmesi hem su, hem de taş kültüründen izler taşır. Balıkesir ve çevresindeki yatırlardaki su kültürüyle ilgili uygulamalar; içilen suyun şifalı olması, ağızda su tutarak oyuktan geçme, sudan alınan taşlarla dilek tutma gibidir. Yatırlar etrafında en yoğun olarak görülen ise taş kültüründen gelme izlerdir. Bu uygulamalar arasında istenilen şeyin şeklini çakıl taşlarıyla çizmek, yatın taşlamak, yarıdan alınan üç taşın üzerinde yatıp sandıkta saklamak, taşa sır söylemek gibi ilgi çekici uygulamalar vardır (Daha geniş bilgi için bkz. Tanyu 1987).

Yatırlarla ilgili diğer bir husus ise yatırların büyük bir kısmının dağ, tepe veya bir yükselti üzerinde bulunmasıdır. Gök tanrı inanışıyla ilgili olan dağ kültürü, eski Türklerde çok yoğun olarak görülmektedir. Bu kültürün bugüne yansması ise yatırların dağ ve tepeler üzerinde yer almasıdır (İnan, 48-59).

Diğer bir kültür ise Şamanizm'de, Uygur ve Oğuz destanlarında, Dede Korkut hikâyelerinde gördüğümüz ağaç kültürüdür. Balıkesir ve çevresindeki 11 yarıdan yanına bir ağaç, koruluk veya çalı vardır. Ayrıca tek ağaçtan meydana gelen yatırlar da bulunmaktadır. Meselâ Edremit'te Yusuf Dede, çitlenbik; Gürebaşa ise çam ağacıdır. Erdek'teki Dilek Ağacı bir çınar, İvrindi'deki Süt Dede ise "yalnız çınar"dır. Eski Türk inanışlarında tek ağaçlar, bilhassa kayın ve karaçam kutsal sayılmışlardır. Kazaklarda

çocuk için tek ağaç başında kurban kesmek inancı vardır. Yakutlar ise ağaçtan çocuk dilemektedirler (İnan, 62-65,167-168).

Bu eski Türk inanışlarından başka sihrî uygulamalar da dikkati çekmektedir. Balıkesir ve çevresindeki yatırlarda; taklit, temas ve sayı sihirlere ile ilgili bazı pratiklere rastlamaktayız. Bir hâdiseyi meydana getirmek için o hadisenin taklidini yapmanın yeterli olacağına inanmak taklit büyüsünün esasını oluşturmaktadır. Yani benzer benzeri doğurur prensibiyle hareket edilmektedir (Acıpayamlı, 102; Örnek 1981, 34-35). Balıkesir ve çevresindeki yatırlarda görülen istenilen şeyin şeklini veya figürünü çizmek, kısmet açmak için kişinin başında kilit açmak, çocuk sahibi olup olamayacağını anlamak için salıncak kurarak kendiliğinden sallanmasını beklemek, dilek defterine istekleri yazmak, uğur için ters çevrilmiş kazana basarak gelin gitmek gibi uygulamalar taklit sihrine dayalı uygulamalardır.

Diğer bir sihrî uygulama çeşidi ise temas sihridir. Buna göre vaktiyle temas hâlinde bulunan şeyler bir birinden ayrıldıktan sonra da tesirlerini devam ettirirler. Yani bir şahsın sağlığında yaptığı şeyler, o öldükten sonra bir uzvunda veya eşyasında devam eder. Parça bütüne aittir prensibinden hareket eden bu temas sihriyle ilgili uygulamalar da Balıkesir ve çevresindeki yatırlarda görülür (Acıpayamlı, 103; Örnek 1981, 35). Meselâ yatırın başındaki oyuktan geçme, ağrıyan başı yatırın penceresine sürtmek, türbe etrafındaki karınca gibi hayvancıkları yutmak, hastanın giyeceği gömleği bir gece yatırın üzerinde bırakmak, testiciler pirinden yardım ummak için bardak kırmak gibi...

Sayı büyüsü de bazı yatırlar etrafındaki inanış ve uygulamalarda dikkati çekmektedir. Üç ve yedi sayısı ile ilgili bazı uygulamalar şöyledir: Yatırın etrafında üç defa dönmek, yatırdan alınan üç taşın üzerinde yatmak, yatırı üç gün süreyle ziyaret etmek, üç ihlâs okumak, yatırın yanındaki oyuktan üç veya yedi defa geçmek. Türk ve dünya kültürlerinde üç ve yedi sayıları gerek dinî, gerekse sihrî açıdan önemli sayılmaktadır. Balıkesir ve çevresi yatırlarında da bu durumun bir tezahürü söz konusudur (Sayı sihri için bk. Örnek 1981,53-54).

Sihri uygulama olarak kabul edebileceğimiz diğeri bir husus da yatırların adlarıyla şifa beklentisi arasındaki paralelliktir. Geç yürüyen çocuk Ayak Dedesi'ne, sütü gelmeyen kadın Süt Dedesi'ne, hıfza başlayan çocuk Hafız Dede'ye götürülür. Bu isimler ile gidış sebebi arasındaki ilişki açıktır ve bundan gaye dileğe vasil olmada isimden de yardım umma olarak açıklanabilir.

Son olarak yatırların ziyaret zamanlarından bahsetmek istiyorum: Balıkesir ve çevresindeki yatırlardan altısı cuma, üçü ise cumartesi günleri ziyaret edilir. Genellikle ilkbahar ve yaz aylarında ziyaret edilen yatır sayısı ise dördüttür. Yatırların hidrellez (bk. Özel Günler) veya yağmur duası için gidilen bir yer oluşu da dikkati çekmektedir. Bunların dışında yatırların ziyaret zamanıyla ilgili sınırlama yoktur.

İncelediğimiz yatırlar neticesinde Balıkesir ve çevresindeki yatırların ve bunların etrafındaki uygulamaların Anadolu ve Türk dünyasının diğeri yörelerinden pek farklı olmadığını görüyoruz. Dinle çelişmeyen eski Türk inanışlarının izleri ile bazı evrensel sihrî uygulamaları bir arada toplayan yatırlar, halkın çeşitli problemlere karşı pratik çözüm ihtiyacından doğmuş ve etraflarında bir inanma dairesi teşekkül etmiştir. Bu uygulama ve inanışların unutulmaya yüz tutuşu ise hem insanların gelişen tıp ve teknolojiden yana tavır koymaları, hem de bu inanışlar zamanla toplumda batıl sayılıp yadırganmasındandır. Ancak yine de bu yatırlar, kültür tarihimiz için önemli bir malzeme görevini ifa etmeye devam etmektedir.

I. YATIRLARIN FONKSİYONLARI

A. GENEL

Balıkesir: Başçeşme Türbesi, Ali Şuuri Bey Kabri, Şeyh Lütiullah Efendi (Niyazi-Kerim), Kilcioğlu Türbesi, Horasan Dedesi (Yasa-Korkut), Kız Dedesi/Sinan Dede (Niyazi-Kerim; Yasa-Korkut; Salman), Hasan Baba, Hacı İbrahim Etem Efendi (Niyazi-Kerim; Yasa-Korkut; Bayrı 1938; Bayrı 1939, 87; Tanyu 1967,175; Acıpayamlı21).

Edremit: Üçler Dede, Davut Dede, Canlı Baba, Kadıköy Dedesi (Balcıoğlu, 60,134-140,179), Arap İbrahim Dede, Salıca Paşa, Yusuf Dede/Çitlenbik Ağacı (Tanyu 1967, 179), Köse Mustafa Efendi, Gazi İlyas, Gazi Celâl, Hacı Tuğrul, Turhan Bey, Ciğer Dede (Balcıoğlu, 137; Tanyu 1967,178), Sankız (Salman, 35; Cömert; Ataman 1941; Ataman 1958; Ataman 1986).

Erdek: Dilek Ağacı (Tanyu 1967,180).

Sındırgı: Cüneyt Dede, Yâren Dede, Aşık Osman Dede, Kılavuz Dede (Burcuoğlu)

Dursunbey: Hıdırlık Dede (Tanyu 1987,118-119).

Kepsut: Partal Dede (Yasa-Korkut).

Gönen: ÖyücekDede (Uzunçarşılı, 66; Tanyu 1967, 174).

İvrindi: Şıbilli Dede (R. Darende).

B. DOĞUM

1. *Hamile kadınların önündeki çeşmeden su içmeleri şifa sayılır:* Söğütlü Dede / Balıkesir (Yasa-Korkut).
2. *Genç kızlar veya yeni evli kadınlar çocuk sahibi olup olamayacaklarını anlamak için giderler:* Deve Dede / Balıkesir, Çırpılı Dede / Balıkesir (Özer 1936,6; Özer 1957,73; Acıpayamlı 14).
3. *Çocuk sahibi olmak ve kısırlığı gidermek için gidilir:* Karesi Dede / Balıkesir (Salman, 80; Niyazi-Kerim), Çırpılı Dede/Balıkesir (Niyazi-Kerim, Özer 1936,6; Özer 1957,73; Tanyu 1967,174; Acıpayamlı, 20; Örnek 1979,25), Bardakkıran Dede (Bayrı 1938; Bayrı 1939, 87; Acıpayamlı, 21), Dilek Tepesi / Erdek (Uysal; Tanyu 1987,118-119), Şıpşıp Dede/Edremit (Balcıoğlu 138-139; Tanyu 1967,179; Tanyu 1987,119), Sarıkız Tepesi / Edremit (Salman, 35; Cömert), Hıdırlık Dede / Dursunbey (Tanyu 1987,118-119), Tekke Dede / Kepsut (Yasa-Korkut; R. Kurt)
4. *Doğum sonrası sütü gelmeyen kadınlar gider:* Süt Dede / İvrindi (R. Darende).

C. ÇOCUK

1. *Geç yürüyen ya da zamanında yürümeyen çocuklar götürülür:* Ayak Dedesi / Balıkesir (Özer 1936,14; Yasa-Korkut; Niyazi-Kerim; R. Sadi 1930; Tanyu 1987,118).
2. *Çocukların okuması için gidilir:* Başçeşme Türbesi / Balıkesir (Niyazi-Kerim).
3. *Hafızlığa başlayan çocuklar ilk ezberlerini dinletmeleri için götürülür:* Hafız Dede/ Edremit (Tanyu 1967,178; Balcıoğlu, 137).
4. *Uzun süreli hasta olan ve iyileşmeyen çocuklar götürülür:* Üçpınaroğlu Türbesi/ Balıkesir (Yasa-Korkut; Niyazi-Kerim).

Ç. EVLENME

1. *Evlenemeyen genç kız ve erkeklerin kismetlerini açmak için gidilir:* Karesi Dede / Balıkesir (Salman, 80; Niyazi-Kerim), Kız Dedesi / Balıkesir (Tanyu 1967,174; Tan, 217), Gelin Dede/Edremit (Balcıoğlu, 136-137; Tanyu 1967,178), Hıdırlık Dede / Dursunbey (Tanyu 1987,118-119; Tan, 217), Murad "Seyitgazi" "Dilek" Tepesi / Erdek (Uysal; Tanyu 1967,180; Tan, 217-218).
2. *Gelin, oğlan evine giderken uğur ve geçim için götürülür:* Gürebaşa "Çam Ağacı" / Edremit (Tanyu 1967,179).
3. *Aile arasında geçimsizlik olmaması için gidilir:* Gelin Taşı / Pamukçu Köyü-Balıkesir (Turan, 16,19), Üçpınaroğlu Türbesi / Balıkesir (Niyazi-Kerim; Yasa-Korkut).

D. HALK HEKİMLİĞİ

1. *Sıtma tedavisi için gidilir:* Töm Dede "Paşa Sultan" / Balıkesir (Niyazi-Kerim; Yasa-Korkut), Sıtma Pınarı / Balıkesir-Kepsut yolu (Yasa-Korkut), Arap Dedesi / Kepsut, Kızıoğlankız (Eşe) Dede / Kepsut (Yasa-Korkut), Deli Hafız / Edremit (Balcıoğlu, 137; Tanyu 1967,178).
2. *Baş ağrısının geçmesi için gidilir:* Töm Dede "Paşa Sultan" / Balıkesir (Salman, 80; Tanyu 1967,174).

3. *Kan çıbanı tedavisi için gidilir*: İlyas Dede "Soğan Dede" / Balıkesir (Niyazi-Kerim).

E. DİĞER

1. *Ev, otomobil, iş vs. sahibi olmak için gidilir*: Karesi Dede / Balıkesir (Salman, 80; Niyazi-Kerim), Çırpılı Dede / Balıkesir (Niyazi-Kerim; Tanyu 1967,174), Hıdırlık Dede / Dursunbey (Tanyu 1987,118-119), Seyitgazi "Dilek, Murad Tepesi" / Erdek (Uysal; Tanyu 1987,118-119).

//. YA TIRLAR ETRAFINDAKİ UYGULAMALAR

A. DİNİ UYGULAMALAR

1. Adak Adamak:

- a) *Yatıra ciğer adanır*: Ciğer Dede / Edremit (Balcıoğlu, 137; Tanyu 1967,178).
- b) *Yatıra telli boncuk, ipekli gömlek veya seccade adanır*: Karesi Dede / Balıkesir (R. Sadi 1933; Tanyu 1967,174).
- c) *Yatıra horoz vb. kurbanlar adanır*: Karesi Dede / Balıkesir (Salman, 80; Niyazi-Kerim), Dilek "Seyidgazi, Murad" Tepesi / Erdek (Uysal; Tanyu 1987,118-119), Çırpılı Dede / Balıkesir (Niyazi-Kerim; Tanyu 1967,174), Şıpşıp Dede / Edremit (Tanyu 1967,179; Tanyu 1987,119), Kılavuz Dede / Sındırgı (Bayrı 1939,125; Tanyu 1967,177), Sarıkız ve Üç Taşlar / Edremit (Boratav, 229).
- ç) *Yatıra mum adanır ve dikilir*: Çırpılı Dede / Balıkesir (Niyazi-Kerim; Tanyu 1967, 174), Kız Dedesi "Sinan Dede" / Balıkesir (Salman, 80), Kilcioğlu Türbesi / Balıkesir (Yasa-Korkut), Töm Dede "Paşa Sultan" / Balıkesir (Salman, 80; Tanyu 1967,174), Gazi İlyas, Gazi Celâl, Hacı Tuğrul, Turhan Bey, Köse Mustafa Efendi / Edremit (Balcıoğlu, 137; Tanyu 1967,178), Yusuf Dede "Çitlenbik Dede", Arap İbrahim Dede, Safıca Paşa / Edremit (Tanyu 1967, 179), Arap Dedesi, Kızıoğlankız Eşe Dede / Kepsut (Yasa-Korkut), Kılavuz Dede / Sındırgı (Bayrı 1939,125; Tanyu 1967,177), Sarıkız/Edremit (Salman, 35; Cömert).

2. **Mevlid okutmak:** Karesi Dede / Balıkesir (Salman, 80; Niyazi-Kerim), Çırpılı Dede / Balıkesir (Niyazi-Kerim; Tanyu 1967,174).

3. **Dua veya Kur'an-ı Kerim 'den sureler okumak:**

- a) *Fatiha okunur:* Şeyh Lutfullah / Balıkesir (Niyazi-Kerim), Kadıköy Dedesi / Edremit (Balcıoğlu, 139-140).
- b) *Üç ihlâs bir fatiha okunur:* Töm Dede "Paşa Sultan" / Balıkesir (Yasa-Korkut; Niyazi-Kerim).
- c) *Üç ihlâs, bir fatiha, Yasin veya Kur'an okunur:* Bardakkıran Dede / Balıkesir (R. Sadi 1933; Bayrı 1938; Bayrı 1939, 87; Yasa-Korkut; Acıpayamlı, 21).
- ç) *Fatiha ve Yasin okunur:* Kız Dedesi "Sinan Dede" / Balıkesir (Yasa-Korkut; Niyazi-Kerim).

4. **Namaz kılmak:** Kız Dedesi "Sinan Dede" / Balıkesir (Salman, 80), Bardakkıran Dede/Balıkesir (Bayrı 1938; Bayrı 1939,87; Yasa-Korkut; Acıpayamlı, 21; Süt Dede / İvrindi (R. Darendede).

B. ESKİ TÜRK İNANIŞLARIYLA İLGİLİ UYGULAMALAR

1. *Yatıra veya çevresindeki ağaçlara çaput, bez veya ip bağlanır:* Sıtma Pınarı / Balıkesir-Kepsut yolu, Arap Dedesi / Kepsut, Kızıoğlankız Eşe Dede / Kepsut, Partal Dede / Kepsut (Yasa-Korkut), Kız Dedesi "Sinan Dede" / Balıkesir (Niyazi-Kerim; Yasa-Korkut; Salman, 80), Üçpınaroğlu Türbesi ve Töm Dede "Paşa Sultan" / Balıkesir (Niyazi-Kerim; Yasa-Korkut), Süt Dede / İvrindi (R. Darendede), Dilek "Seyitgazi, Murad" Tepesi / Erdek (Uysal; Tanyu 1987,118-119).

2. *Su kültürüyle ilgili uygulamalar:*

a) *İçilen su şifalıdır:* Sıtma Pınarı / Balıkesir-Kepsut yolu, Söğütlü Dede / Balıkesir (Yasa-Korkut), Deli Hafız/Edremit (Balcıoğlu, 137; Tanyu 1967,178), Sankız /Edremit (Salman, 35).

b) *Su ağızda tutularak yatırın yanındaki oyuktan geçilir:* Dilek Ağacı / Erdek (Tanyu 1967,180).

c) *Yatırın yanındaki sudan alınan taşlarla dilek dilenir: Şıpşıp Dede / Edremit* (Balcioglu, 137; Tanyu 1967,179).

ç) *Yatırdaki su yeri veya su bardağı dolu tutulur: Partal Dede / Balıkesir (Yasa-Korkut), Hasan Baba/Balıkesir (Niyazi-Kerim; Yasa-Korkut), Kılavuz Dede / Sındırgı (Burcuoğlu), Söğütlü Dede / Balıkesir (Yasa-Korkut).*

3. *Taş ve toprak kültüyle ilgili uygulamalar:*

a) *Yatırın toprağı veya toprağın suyu şifalıdır: Deli Hafız / Edremit (Balcioglu, 37; Tanyu 1967,178), Tekke Dede / Kepsut (Yasa-Korkut).*

b) *Yatırı taşlama yoluyla dilek dilenir: Hıdırlık Dede / Dursunbey (Tanyu 1987,118-119).*

c) *Taşla şekil çizme veya taştan bebek figürleriyle dilek dilenir: Seyitgazi "Dilek" Tepesi /Erdek (Uysal; Tanyu 1987,118-119).*

ç) *Taşın etrafında dönüp taşa sır söylemeyle geçimsizlik önlenir: Gelin Taşı / Pamukçu K.-Balıkesir (Turan, 16,19).*

d) *Deveye benzeyen taşlar salıncağa konur, salıncak kendiliğinden sallanırsa çocuk olacak demektir: Deve Dede/Balıkesir Özer 1936,6; Özer 1957,73; Acıpayamlı, 21).*

e) *Taş, yatırdan alınıp üzerinde üç gece yatılır ve daha sonra sandıkta saklanırsa dilek yerine gelir: Bardakkıran Dede / Balıkesir (Bayn 1938; Bayrı 1939,87; Acıpayamlı, 21).*

f) *Zamanında yürümeyen çocuklar için bir taş alınıp yatıra konulur: Ayak Dedesi / Balıkesir (Yasa-Korkut; Niyazi-Kerim; R. Sadi 1933; Tanyu 1987,118).*

g) *Yatırın yanındaki sudan alınan murat taşlarıyla dilek dilenir: Şıpşıp Dede / Edremit (Balcioglu, 138-139; Tanyu 1967,179; Tanyu 1987,118).*

ğ) *Kabirden alınan taş çocuğun ezberi (hıfzı) dinlendikten sonra iade edilir: Hafız Dede/Edremit (Balcioglu 137; Tanyu 1967,178).*

h) *Yatır civarındaki Üçtaşlar, Şahlar Taşı (Kırklar Taşı) kutsal sayılır ve kurban kesilir: Sarıkız / Edremit (Boratav, 229).*

4. *Dağ ve tepe kültüyle ilgili uygulamalar:*

a) *Yatırın bulunduğu yer bir dağ veya tepe üzerindedir:* Öyücek Dede / Gönen-Sanköy (Uzunçarşılı, 66; Tanyu 1967,174), Davut Dede, Canlı Baba/ Edremit (Balcıoğlu, 6,135), Şıpşıp Dede/Edremit (Balcıoğlu, 138-139; Tanyu 1967,179; Tanyu 1987,119), Sankız Tepesi / Edremit (Salman, 35), Dilek "Seyitgazi" Tepesi / Erdek (Uysal; Tanyu 1987,118-119), Âşık Osman Dede / Sındırgı-Osmanlar K. (Burcuoğlu).

5. Ağaç küllüyle ilgili uygulamalar:

a) *Yatırın yanında ağaç, çalı veya koruluk vardır:* İlyas Dede "Soğan Dede" / Balıkesir (Niyazi-Kerim), Sıtma Pınarı, Arap Dedesi, Kızıoğlankız Eşe Dede / Kepsut (Yasa-Korkut), Öyücek Dede / Gönen-Sanköy (Tanyu 1967,174; Uzunçarşılı, 66), Cüneyt Dede, Yâren Dede, Âşık Osman Dede / Sındırgı (Burcuoğlu), Tekke Dede / Kepsut (Yasa-Korkut), Sankız / Edremit (Tanyu 1967,177), Dilek "Seyitgazi" Tepesi / Erdek (Uysal; Tanyu 1987,118-119).

b) *Yatırın kendisi tek bir ağaçtır:* Çitlenbik "Yusuf Dede, Çam Ağacı "Gürebaşa" / Edremit, Çınar "Dilek" Ağacı / Erdek (Tanyu 1967,179-180), Yalnız Çınar "Süt Dede" / İvrindi-Topuzlar K. (R. Darendede).

6. Mezarın etrafını dönme:

a) *Yatırın etrafında üç defa veya muhtelif defalar dönülür:* Ayak Dede / Balıkesir (R. Sadi 1933; Yasa-Korkut; Niyazi-Kerim; Tanyu 1987,1118), Bardakkıran Dede / Balıkesir (Yasa-Korkut; Niyazi-Kerim), Üçpınaroğlu Türbesi / Balıkesir (Yasa-Korkut; Niyazi-Kerim), Gelin Taşı / Balıkesir-Pamukçu K. (Turan, 16,19), Hıdırlık Dede / Dursunbey (Tanyu 1987,118-119), Gelin Dede/Edremit (Tanyu 1967,178; Balcıoğlu, 136-137).

C. SİHRÎ UYGULAMALAR

1. Taklit sihrine dayanan uygulamalar:

a) *Şekil veya resim çizmekya da figür yapmak:* Hıdırlık Dede / Dursunbey (Tanyu 1987,118-119), Seyitgazi "Dilek" Tepesi /Erdek (Uysal; Tanyu 1987, 119).

b) *Kilit açmak:* Gelin Dede /Edremit (Balcıoğlu, 136-137; Tanyu 1967,178).

c) *Çocuk sahibi olup olmayacağını anlamak için salıncak kurup kendi kendine*

sallanmasını beklemek: Dilek Tepesi "Seyitgazi" /Erdek (Uysal; Tanyu 1987, 118-119), Deve Dede / Balıkesir (Özer 1936,6; Özer 1957,73; Acıpayamlı, 21), Çırpılı Dede /Balıkesir (Özer 1936,6; Özer 1957,73).

- ç) *Dilek defterine istekleri yazmak:* Sarıkız / Edremit (Kurç, 65-66; Sakaoğlu, 45).
d) *Ters çevrilmiş kazana gelini bastırarak uğurlamak:* Gürebaşa "Çınar Ağacı" / Edremit (Tanyu 1967,179).

2. *Temas sihri dayanan uygulamalar:*

- a) *Yatırın yanındaki oyuktan geçmek:* Dilek Ağacı / Erdek (Tanyu 1967, 180).
b) *Ağrıyan başı türbenin parmaklıklarına sürmek:* Töm Dede "Paşa Sultan" / Balıkesir (Salman, 80; Tanyu 1967,174).
c) *Türbe etrafındaki küçük hayvancıkları yutmak:* Çırpılı Dede / Balıkesir (Özer 1936,6; Özer 1957,73; Örnek 1979,25; Acıpayamlı, 20).
ç) *Yatırda bardak kırmak:* Bardakkıran Dede / Balıkesir (Yasa-Korkut; Bayrı 193 8; Bayrı 1939,87; Acıpayamlı, 21).
d) *Giyilecek gömleği bir gece yatır üzerinde bırakmak:* Uçpınaroğlu Türbesi / Balıkesir (Niyazi-Kerim; Yasa-Korkut).

3. *Sayı sihri dayanan uygulamalar:*

a) *Üç sayısıyla ilgili uygulamalar:*

1. *Yatırın etrafında üç kere dönülür:* Gelin Taşı / Pamukçu K.-Balıkesir (Turan, 16,19), Bardakkıran Dede / Balıkesir (Bayrı 1938; Bayrı 1939, 87; R. Sadi 1930; Niyazi-Kerim; Yasa-Korkut; Acıpayamlı, 21; Tanyu 1967, 175), Ayak Dedesi / Balıkesir (Yasa-Korkut; Niyazi-Kerim; R. Sadi 1933), Uçpınaroğlu Türbesi / Balıkesir (Yasa-Korkut; Niyazi-Kerim), Hıdırlık Dede / Dursunbey (Tanyu 1987,118-119).
2. *Yatır, üç gün süreyle ziyaret edilir:* Karesi Dede / Balıkesir (Salman, 80; Yasa-Korkut), Bardakkıran Dede / Balıkesir (Bayrı 1938; Bayrı 1939, 87; R. Sadi 1930; Niyazi-Kerim; Yasa-Korkut; Acıpayamlı, 21; Tanyu 1967,175).
3. *Yatırın yanındaki oyuktan üç kere geçilir:* Dilek Ağacı /Erdek (Tanyu 1967,180).

4. *Yatırdan alınan üç taşın üzerinde üç gece yatılır:* Bardakkıran Dede / Balıkesir (Bayn 1938; Bayn 1939, 87; R. Sadi 1930; Niyazi-Kerim; Yasa-Korkut; Acıpayamlı, 21; Tanyu 1967,175).

5. *Yatırda üç Mas okunur:* Bardakkıran Dede / Balıkesir (Bayrı 1938; Bayn 1939,87; R. Sadi 1930; Niyazi-Kerim; Yasa-Korkut; Acıpayamlı, 21; Tanyu 1967,175), Paşa Sultan "Töm Dede" / Balıkesir (Yasa-Korkut; Niyazi-Kerim).

b) *Yedi sayısıyla ilgili uygulamalar:*

1. *Yatırın yanındaki oyuktan yedi kere geçilir:* Dilek Ağacı / Erdek (Tanyu 1967, 180).

III. YATIRLARIN ZİYARET ZAMANLARI

A. GÜNLER

1. *Yatırlar cuma günü ziyaret edilir:* Gazi İlyas, Gazi Celâl, Hacı Tuğrul, Turhan Bey, Gelin Dede / Edremit (Balcıoğlu, 137; Tanyu 1967,178), Üçpınarlı Türbesi / Balıkesir (Yasa-Korkut; Niyazi-Kerim).

2. *Yatırlar, cumartesi günü ziyaret edilir:* Ayak Dedesi, Üçpınarlı Türbesi / Balıkesir (Yasa-Korkut; Niyazi-Kerim), Bardakkıran Dede / Balıkesir (Bayrı 1939, 87; Niyazi-Kerim; Yasa-Korkut).

B. ÖZEL GÜNLER

1. *Yatırlar hıdrellezde ziyaret edilir:* Üçler Dede, Canlı Baba, Ciğer Dede / Edremit (Balcıoğlu, 134-137), Bardakkıran Dede / Balıkesir (Niyazi-Kerim; Yasa-Korkut; Bayrı 1938; Bayrı 1939,87; Tanyu 1967,175; Acıpayamlı, 21), Dilek "Seyitgazi" Tepesi / Erdek (Uysal; Tanyu 1987,110-119), Okumuş Kadın "Kalemalan" / Sındırğı (Bayrı 1939, 125; Tanyu 1967,177).

2. *Yağmur duası için yatırlar mekân olarak seçilir:* Şıbıllı Dede / İvrindi-Topuzlar K. (R. Darende), Dede / Yağlılar K.-İvrindi (Arkın).

C. MEVSİMLER

1. *İlkbahar veya yaz mevsiminde ziyaret edilir:* Karsi Dede / Balıkesir (Niyazi-Kerim; Salman, 80), Çırpılı Dede/Balıkesir (Niyazi-Kerim; Tanyu 1967,174), Şıpşıp Dede/Edremit (Balcıoğlu, 137; Tanyu 1967,179; Tanyu 1987,119), Sankız Tepesi / Edremit (Salman, 35; Ataman, Cömert).

IV. YATIRILARDA YATAN ZATLARIN KİMLİKLERİ

A. DEVLET ADAMLARI

1. Davut Dede / Edremit: Karesioğlu Davut Bey olduğu sanılıyor (Balcıoğlu, 60).
2. Karesi Dedesi / Balıkesir: Karesi Beyliğinin kurucusu Kara İsa Bey'dir (Niyazi-Kerim; Salman, 80).
3. Kılavuz Dede / Sındırgı: Karesioğullarıdır. Karesi-Germiyan beylikleri mücadelesinde Kütahya'dan gelen kolun kılavuzu olduğu ve bugün kabrinin bulunduğu yerde şehit düştüğü söylenir (Burcuoğlu).
4. Tekke Dedesi / Kepsut: Yıldırım Beyazıt'ın Karesi Beyi olduğu ve asıl adının Aynalı "Ayni Ali" Sultan olduğu bilinir (Uzunçarşılı, 127; Özer 1957,36-37).
5. Canlı Baba / Edremit: Emir Ali Sultan veya Ayni Ali Sultan olduğu söylenir (Balcıoğlu, 135).

B. İLİM ADAMLARI:

1. Başçeşme Türbesi / Balıkesir: Müderris Pir Ali Efendi'ye aittir (Niyazi-Kerim).
2. Ali Şuuri Bey / Balıkesir: Müderris ve müftü Ali Şuuri Bey'e aittir (Niyazi-Kerim).
3. Üçpınarlı Türbesi / Balıkesir: Ulemeden ve hayırseverdendir. Asıl adı Hayreddin Efendi'dir (Yasa-Korkut; Niyazi-Kerim).
4. Partal Dede / Kepsut: Kardeşi vesilesiyle Kepsut'a gelmiş, aslen Sofya sancağı Bucak nahiyesi Küçükoba köyünden Kırathoğullarıdan Mustafa Efendi oğlu Hacı Mehmet Şevki Efendi'dir (Yasa-Korkut).

5. Hacı İbrahim Etem Efendi /Balıkesir: Abdülaziz Efendi'nin oğludur. Yıldırım Beyazıt Camii müderrisidir ve eserleri vardır (Yasa-Korkut; Niyazi-Kerim).

C. DİN VE TASAVVUF ERBABI

1. Yusuf "Çitlenbik" Dede / Edremit ve Yâren Dede / Sındırgı: Bektaşî babası oldukları söylenir (Tanyu 1967,179;Burcuoğlu).

2. Söğütlü Dede / Balıkesir: Diğer adı Evliya Çelebi olan bu zatın Mevlevî şeyhi olduğu rivayet edilir (Yasa-Korkut).

3. Hasan Baba / Balıkesir: Emir Buhari'nin halefidir (Yasa-Korkut; Niyazi-Kerim).

4. Ayak Dedesi / Balıkesir: Hasan Baba'nın şeyhi Şemseddin Efendi'ye aittir (Yasa-Korkut; Niyazi-Kerim).

5. Kadıköy Dedesi / Edremit: Şeyh Muhittin Efendi'ye aittir (Balcıoğlu).

6. Şeyh Lütfullah / Balıkesir: İsfendiyaroğullandıdır. Hacı Bayram Veli ile münasebeti vardır (Niyazi-Kerim).

7. Töm Dede "Paşa Sultan" / Balıkesir: Emir Sultan'ın kardeşi olduğu söylenir. H. XI. asır sicillerinde kaydı vardır (Su, 21-23; Yasa-Korkut).

8. Sıtma Pınarı, Kız Dedesi "Sinan Dede" / Balıkesir: Evliya oldukları söylenir (Niyazi-Kerim; Yasa-Korkut).

Ç. ŞEHİTLER

Gazi İlyas, Gazi Celâl, Hacı Tuğrul, Turhan Bey, Safıca Paşa / Edremit: Edremit'in Osmanlılarca fethi sırasında şehit düşmüşlerdir (Balcıoğlu, 137; Tanyu 1967, 178-179).

D. SAZ ŞAIRİ, ÂŞIK

Âşık Osman Dede / Sındırgı: Sındırgı ve çevresinde saz çalıp şiir söyleyen ve bilhassa destanlarıyla ünlü bir âşık olduğu söylenir (Burcuoğlu).

E. MESLEK PİRİ

LBardakkıran Dede / Balıkesir: Testicilerin piri olduğu rivayet edilmektedir (Bayn 1938; Bayn 1939,87; Acıpayamh, 21).

F. EŞKİYA

1. Cüneyt Dede / Sındırgı: Zamanında Sındırgı ve köylerini soyan bu kişi, halkın korkuyla karışık ilgisi sonucu veli mertebesine yükseltilmiştir (Burcuoğlu).

G. DESTAN KAHRAMANI

1. Dilek "Seyitgazi" Tepesi / Erdek: Battal Gazi'ye ait olduğu söylenir (Uysal; Tanyu 1987,118-119).

KAYNAKLAR

- Acıpayamh, Orhan. (1974), **Türkiye'de Doğumla İlgili Âdet ve İnanmaların Etnolojik Etüdü**, Ankara 1974.
- Akpınarı, Kerim Kani. (1945), *Yatırlarımız*, **Kaynak**, 11 (145), Şubat, 408-412.
- Akpınarı, Kerim Kani. (1973), **Balıkesir'de Yatırlar Hasan Baba ve Diğer Türbeler I**, Balıkesir.
- Arkın, Ramazan Gökalp. (1935), *Şeyh Bedreddin Simavi ve İvrindi*, **Kaynak**, 3 (35), Aralık, 887-888.
- Ataman, Sadi Yaver. (1941), *Kazdağı'nda Sarıkız*, **Varlık**, 12 (203), Aralık 1941,251-255.
- Ataman, Sadi Yaver. (1958), *Kazdağı'nda Sarıkız*, **Türk Folklor Araştırmaları (TFA)**, 5 (112), Kasım, 1790-1791; **TFA**, 5 (118), Mayıs 1959,1910-1912.
- Ataman, Sadi Yaver. (1986), *Folklor Araştırmaları Bakımından Bölgelerimiz-10-*, **Türk Folkloru**, 80-81, Mart-Nisan, 32-36.
- Balcıoğlu, Tahir Harimi. (1937), **Tarihte Edremit Şehri**, Balıkesir.
- Bayn, Mehmet Halit. (1938), *Balıkesir'de Kısırlığa Dair Âdetler ve İnanmalar*, **Halk Bilgisi Haberleri (HBH)**, 7 (76), Şubat, 73-76.
- Bayn, Mehmet Halit. (1939), **Halk Âdet ve İnanmaları**, İstanbul.
- Boratav, Pertev Naili. (1984), **100 Soruda Türk Folkloru**, İstanbul.

- Burcuoğlu, K. F. (1937), *Kılavuz Dede*, **Kaynak**, 5 (56), Eylül, 224-225.
- Cömert, Piyale-Servisimin. (1973), *Edremit Körfezinde Değişik Köklerden Gelen Köylüler ve Sarı Kız Efsanesi*, **Folklor**, 3 (28), Mart-Nisan, 5-9.
- İnan, Abdülkadir. (1986), **Tarihte ve Bugün Şamanizm**, Ankara.
- Kurç, Sıdıka. (1982), **Balıkesir Mehmetalan Köyü Folkloru**, Erzurum, Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi bitirme tezi.
- Kerim, Niyazi. (1934), *Balıkesir'deki Yatırlar*, **Kaynak**, 2 (16-17-18), Mayıs-Haziran-Temmuz, 386-388.
- Örnek, Sedat Veyis. (1979), **Geleneksel Kültürümüzde Çocuk**, Ankara.
- Örnek, Sedat Veyis. (1981), **Sivas ve Çevresinde Hayatın Çeşitli Safhalıyla İlgili Batıl İnançların ve Büyüsel İşlemlerin Etnolojik Etüdü**, Ankara.
- Özer, Kemal. (1935), **Balıkesir'de Halk Âdet ve İnanmaları**, Balıkesir.
- Özer, Kemal. (1957), **Tarihte Balıkesir**, Balıkesir.
- Sadi, Ruhi. (1930), *Balıkesir'de Hıdırellez Merasimi*, **HBH**, 1 (11), Eylül, 13-15.
- Sadi, Ruhi. (1933), *Balıkesir'de Halk İnanmaları*, **HBH**, 2 (21-22), Mayıs, 208-211.
- Sakaoğlu, Saim. (1989), **101 Anadolu Efsanesi**, Ankara.
- Salman, Mustafa. (1957), **Balıkesir Tarih ve Coğrafyası**, Balıkesir.
- Su, Kâmil. (1937), **XVII. ve XVIII. Yüzyıllarda Balıkesir Şehir Hayatı**, İstanbul.
- Tan, Nail. (1977), *Türkiye'de Evlenemeyen Kızların Kısmetlerini Açma Pratikleri*, **Türk Folklor Araştırmaları Yılı 1976**, Ankara, 213-246.
- Tanyu, Hikmet. (1967), **Ankara ve Çevresinde Adak ve Adak Yerleri**, Ankara.
- Tanyu, Hikmet. (1987), **Türklerde Taşla İlgili İnançlar**, Ankara.
- Turan, M. Orhan. (1978), **Pamukçu Köyü (Balıkesir) Folklorundan Örnekler**, Erzurum, Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi bitirme tezi.
- Uysal, Ahmet Edip. (1987), *Erdek'te Seyitgazi Tepesi (Dilek Tepesi) Üzerinde Bazı Gözlemler*, **HI. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri IV. C. Gelenek-Görenek ve İnançlar**, Ankara, 423-424.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. (1925), **Karesi Vilayeti Tarihçesi**, İstanbul.
- Yasa-Korkut, Muammer - Halim. (1935), *Balıkesir'de Yatırlar*, **Kaynak**, 3 (31), Ağustos, 718-719-3 (40), Mayıs 1936, 135-138 (Bu yazı serisi 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38 ve 39. sayılardadır).